

BİTHYNİA KRALLIĞI (I. NİKOMEDES), NİKOMDEİA (İZMİT)

A. Dowler, “Bithynia Krallığı”, içinde: O. Tekin (ed.), *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu: Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri* (İstanbul 2019) 90-101.

(DIA) Antik kaynaklardan hem Sicilyalı Diodoros hem Herodotos, MÖ 480 yılı civarında Hellespontos’u (Çanakkale Boğazı) Pers Kralı Kserkses’in komutası altında geçen halklar arasında **Bithynleri** de saymaktadır. Ancak MÖ 547 yılından önce Bithynia Bölgesi, Pers Kralı Kyros’a yenilen Lydia Kralı Kroisos’un egemenliği altındadır.

Bölge MÖ 334 yılında Büyük İskender’in gelişine kadar merkezi **Daskyleion** (Ergili/Manyas Gölü) olan Hellespontos Phrygiası Satraplığı’nın bir parçasıdır.

Herakleialı Memnon’a göre MÖ 327’de Bithynia hükümdarı **BAS**, İskender’in generali **KALAS**’a karşı önemli bir zafer kazanmış ve Makedon birliklerini Bithynia dışında tutmayı başarmıştır. Bu dönemden başlamak üzere Bithynia kendi hükümdarlarının, daha sonra krallarının iktidarı altında bağımsızlığını kazanmış ve son **Bithynia Kralı IV. Nikomedes** krallığını MÖ 74 yılında Roma’ya vasiyet edinceye kadar bağımsız kalmıştır.

Bithynia’nın ilk kralı **ZİPOİTES** bağımsızlığının avantajlarını kullanarak MÖ 315 yılı civarında bölge kentleri **Astakos (İzmit Körfezi)** ve **Kalkhedon’u** (Kadıköy) kuşatmıştır.

MÖ 315’ten MÖ 281’deki Koroupedion Savaşı’na kadar olan dönemde **Bithynia Krallığı**, Sangarios (Sakarya) Vadisi’nin ötesine kadar genişleyerek kuzeyde Karadeniz sahilini ve batıda **Astakos ile Kalkhedon** çevresindeki bölgeleri de kapsamıştır. Doğuda **Hypos (Melen) Çayı** çevresindeki bölgenin kontrolü için Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi) kenti ile savaşmış ve bu çatışma Bithynlerin, **Kieros kentini Prusias ad Hypium** (Konuralp/Düzce) olarak yeniden kurmasına yol açmıştır.

(DIA) MÖ 278’de kral Zipoites’in ölünden sonra iktidara **oğlu I. Nikomedes** geçmiştir. I. Nikomodes, krallığın hem coğrafi hem siyasi hem de ekonomik statüsünde kalıcı değişiklikler gerçekleştiren ilk Bithynia kralıdır. Adını Nikomodes’ten alan Nikomedeia (İzmit) kenti, MÖ 264 yılı civarında kurulmuş ve

Bithynia'nın başkenti olmuştur. Nikomedeia, kuruluşundan itibaren Hellenistik ve Roma dönemlerinde önemli bir liman kentidir ve Eskiçağ boyunca süren önemi, Osmanlı'ya hatta günümüze kadar devam etmiştir.

Nikomendeia'da Hellen tarzında bir **agora (pazar yeri)** ve baş tanrı Zeus dahil olmak üzere tanrılara ithaf edilmiş tapınaklar inşa edilmiştir. Olasılıkla I. Nikomedes döneminde Bithynia'nın ilk **krali sikkeleri Nikomedeia'da** basılmıştır. **I. Nikomedes en çok Anadolu'ya Galat kabilelerini (Tektosaglar, Trokmoslar ve Tolistoboglar) getirmesiyle tanınmıştır.**

MÖ 255 yılında I. Nikomedes'in ölümünden sonra taht krizi ortaya çıkmış ancak ilk eşi **Konsingis**'ten olan oğlu **Ziaelas** tahta geçmiştir. Ziaelas dönemi barışçıl geçmiş olsa da başlangıcında olduğu gibi şiddetle sonlanmıştı. Kral Ziaelas, onları tuzağa düşürmeyi umduğu bir komplo sürecinde Galatlar tarafından öldürülmüştür.

Ziaelas'ın oğlu ve torunu **I. Prousius** (MÖ 228-182) ve **II. Prousius**'ın (MÖ 182-149) hükümdarlık dönemleri Bithynia ile Attalosların Pergamon'u arasındaki rekabetle dikkat çekmektedir. Pergamon ile Bithynia arasındaki bu rekabet, MÖ 156 yılında Roma'nın Pergamon'a yönelik kısa süreli olumsuz tutumu sırasında ve yeni Kral II. Attalos'un tahta çıktığı ilk yıllarda **II. Prousius ve Bithynia ordusu** Pergamon topraklarını işgal edip yağmalayarak Pergamon kapılarına dayanmıştır. Bu savaş MÖ 154 yılına kadar, bir Roma elçisinin iki kral arasında barışı tesis etmesine kadar sürmüştür. Yapılan barış antlaşması Pergamon'un avantajına olmuştur. Bithynia hem Pergamon'a hem de komşuları Methymna, Aigai, Kyme ve Herakleia'ya tazminat ödemek zorunda kalmıştır.

II. Prousius'ın yenilmesi ve öldürülmesinin ardından iktidara gelen **II. Nikomedes** hem Pergamon'un hem de Roma'nın güçlü bir müttefiki olarak kalmıştır. MÖ 133 yılında Pergamon'un son kralı III. Attalos, öldükten sonra krallığını Roma Cumhuriyet'ine vasiyet edince **Aristonikos** (III. Eumenes olarak) adında bir asil, II. Eumenes'in oğlu ve III. Attalos'un üvey kardeşi olduğunu öne sürerek Pergamon tahtı üzerinde hak iddia etmiş ve Roma'ya karşı ayaklanmıştır. Bithynia kralı III. Nikomedes'in emrindeki Bithynia kuvvetleri, Roma adına, Roma birlikleri MÖ 131'de

bölgeye gelinceye kadar Aristonikos'a karşı savaşan ilk müttefikler arasında yer almıştır.

Bithynia Krallığı'nın son yıllarına Mithradates Savaşları damga vurmuştur. **III. Nikomedes'in** MÖ 94 yılında nasıl öldüğü bilinmemektedir (belki de zehirlenmiştir). Oğlu IV. Nikomedes tahta çıktığında krallık oldukça zayıftır. 20 yıllık hükümdarlığı boyunca IV. Nikomedes defalarca Romalılar tarafından Bithynia tahtına geçirilmiş ve Romalıların adına yaptığı eylemlerinden anlaşıldığı üzere Bithynia'nın bağımsızlığı sadece sözde kalmıştır.

Üç Mithradates Savaşı (MÖ 88-84; MÖ 83-81; MÖ 75-63) öncesinde Bithynia ile Pontos arasında açık bir düşmanlık mevcuttur. İki krallık arasındaki ilişkiler VI. Mithradates'in III. Nikomedes'i yenmesinin ardından da düzelmemiş ve IV. Nikomedes'in Roma'ya giderek artan bağımlılığı Mithradates'i kızdırmıştır. Appianos, Mithradates'i IV. Nikomedes'i öldürtmek için Alexandros adında bir katil göndermekle ve ardından da Nikomedes'in üvey kardeşi ve rakibi **Sokrates Khrestos'u** Bithynia tahtına çıkması için desteklemekle suçlar. Pontos'un bu yöndeki çabaları IV. Nikomedes'in Bithynia'dan sürülmesiyle sonuçlansa da Roma tarafından tekrar tahta çıkarılmıştır. Belki bunun üzerine IV. Nikomedes, Pontos topraklarını işgal etmiştir.

MÖ 88 yılında Roma ile Pontos arasında patlak veren savaşta IV. Nikomedes, Roma'nın tarafında savaşmıştır. MÖ 74 yılı civarına IV. Nikomedes'in ölümü, III. Mithradates Savaşı'nın patlak vermesinin hemen ardına tarihlenir. **Pergamon Kralı III. Attalos gibi IV. Nikomedes de krallık topraklarını Roma'ya vasiyet yoluyla bırakmıştır.** Nikomedes'in ölümünün hemen ardından yaşanan III. Mithradates Savaşı, Bithynia'nın kontrolü için yapılmış ve VI. Mithradates Eupator'a topraklarını genişletme fırsatı vermiştir.

PONTOS KRALLIĞI (I. MİTHRADATES KTİSTES), AMASEIA VE SİNOPE

L. Ballesteros Pastor, "Pontos Krallığı", içinde: O. Tekin (ed.), *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu: Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri* (İstanbul 2019) 104-115.

Karadeniz'in güney kıyısında yer alan ve Mithradates Hanedanı tarafından yönetilen Pontos Krallığı, MÖ 3. ile MÖ 1. yüzyıllar arasında yaşamış bir krallıktır. Hanedanın en önemli hükümdarı olan ve MÖ 110-63 yıllarında hüküm süren VI. Mithradates Eupator, Roma'ya karşı 30 yıllık acımasız savaşların ardından büyük bir imparatorluk kurmayı başarmıştır.

Kökeni Perslere dayanan "Pontos" terimi aslında bir tür kelime oyunundan türemiştir. Kuzeybatı Anadolu'yu ve Batı Karadeniz kıyılarının bir kısmını fetheden Akhaemenidler, bu bölgede başkenti Ergili köyü yakınlarındaki Daskyleion'da yer alan bir satraplık kurmuşlardır. Bu satraplık, Persler tarafından "**denizin ülkesi**" olarak bilinmekteydi. Bu nedenle "deniz" kelimesinin Hellence karşılığı olan "Pontos", Persçeye "**Deniz Ülkesi**", Hellençeye "**Pontos Ülkesi**" olarak tercüme edilmiş ve Latince kaynaklara bu isim geçmiştir. Daskyleion'un eski satrap soyundan gelen Mithradates Hanedanı, önceden atalarının idaresinde olan toprakların bir bölümüne hükmederken, eski Pers yöneticilerin mirasını yaşattıklarını ileri sürercesine krallıklarına "Pontos" adını vermişlerdir. Roma işgalinden sonra Mithradates Hanedanı'nın çekirdeğini oluşturan bölgeler, Bithynia Eyaleti'nin bir parçası haline gelmiş ve adı **Pontus et Bithynia** olarak değişen eyalet, daha sonra **Bithynia et Pontus** olarak adlandırılmıştır.

Pontos Krallık toprakları, **Halys (Kızılırmak) Deltası'nın her iki tarafındaki Karadeniz sahil kesimini kapsamaktaydı**. Batı sınırını Amastris (Amasra) şehrinin belirlediği krallığın topraklarının doğuda Amisos (Samsun) yakınındaki Sida'ya dek uzandığı düşünülmektedir. Ayrıca Mithradates Hanedanı hakimiyetini doğuya doğru genişleterek, Fırat Nehri'nin doğduğu dağlara dek uzanan "Küçük Armenia"yı da topraklarına katmıştır. İç kesimlerde ise krallığın merkez bölgesine bereketli İris (Yeşilirmak) ve Lykos (Kelkit Çayı) vadileri can veriyordu. Krallığın güney sınırı ise Kappadokia'ya kadar uzanmaktaydı.

Pontos, farklı kökenlerden insanların ve kültürlerin bir araya geldiği, kültürel çeşitliliğe sahip bir bölgedir. Öncelikle çoğunluğunu Paphlagonialılar ve Leukosurioi (Beyaz Suriyeliler) olarak bilinen Kappadokialıların oluşturmaktaydı.

I. Mithradates Ktistes (kurucu), kral unvanını büyük olasılıkla **MÖ 280 yılı civarında** almıştır. Bu tarihten itibaren yeni hanedan hakimiyet alanını genişletmeye başlamış ve ilk olarak **Galatlarla savaşarak** krallığın ilk kıyı kenti olan Amastris'i ele geçirmiştir. Kurucu kralın torunu **II. Mitrdates**, üst düzey bir dış politika izleyerek, kendisi **II. Antiokhos Theos'un** kızlarından biriyle evlenip, kızlarından birini de **II. Seleukos Kallinikos** ile evlendirmiştir. Ardından yine krallık soyundan evlilikler karşılıklı olarak sürdürülmüştür. Seleukos Hükümdarı III. Antiokhos, Laodike isimli bir Pontos prensesi ile evlenmiştir. Böylece bu küçük hanedanın MÖ 3. yüzyılın ortalarından itibaren devletlerarası tanınırlık kazanmıştır. Pontos Hanedanı, sınırlarını Halys'ün doğusuna dek genişletmiş ve krallığın yeni başkenti, Kraliyet Nekropölünün de kurulduğu **Amaseia'ya (Amasya)** taşımıştır.

I. Pharnakes (MÖ 183-155), Pontos Krallığını büyük bir güce dönüştürmüştür. Bu kral, Bithynia, Kappadokia, Galatia ve Paphlagonia'ya karşı askeri seferler düzenlemiş ve Krimea'daki (Kırım) Khersonessos kolonisi ile yaptığı anlaşma ile Batı Eukseinos'un Hellen kentleriyle yoğun siyasi ilişkiler kurmuştur. Ayrıca Pharnakes, Atinalılar tarafından onurlandırılan ilk Pontos kralıdır ve aynı zamanda elçiler gönderdiği Roma ile ilişkiler kuran ilk kraldır. **MÖ 183 yılında Pharnakes, Sinope (Sinop) ele geçirmiş ve krallığın başkenti yapmıştır.**

V. Mithradates (yak. MÖ 150-122), belki de cömert bağışlar yaptığı Atinalılara yönelik tutumundan dolayı **“euergetes” (hayırsever)** sıfatıyla ünlenmiştir. Mithradates, Delos'ta birkaç yazıt ile onurlandırılmıştır. Ayrıca V. Mithradates 3. Kartaca Savaşı'nda ve Pergamon'daki Attalid hanedanlığının koltuğuna talip olan ve ayaklanan Aristonikos'a karşı Romalılarla iş birliği yapmıştır.

VI. Mithradates Eupator Dionysos (MÖ 133/132-63) Pontos'un en büyük kralıdır. MÖ 110 yılında tahta geçtikten sonra Karadeniz çevresindeki topraklarda iddialı bir fetih girişimi başlatmıştır. Bu Pontos hükümdarı, İskitleri ve diğer hakları yenerek Kırım'ın efendisi olmuştur. Ayrıca son hükümdarı olan V. Pairisades tarafından kendisine miras bırakılan Kerç Boğazı etrafındaki Kimmer Bosphorus Krallığı'nı da devralmıştır. Kolkhis (Gürcistan), Batı Eukseionos'daki Hellen kolonilerini hakimiyeti altına alan Eupator, Anadolu'da eski Paphlagonia Krallığı'nın

bir bölümünü ve babasının yönetiminde kaybedilen Galatia bölgesini de topraklarına katmıştır. MÖ 1. yüzyılın başında kendi yeğeni **VII. Ariarathes'i** öldürerek Kappadokia'yı da ele geçirmiştir. Kısa zaman sonra Eupator'un **kızı Kleopatra**, büyük bir imparatorluğun hükümdarı olacak olan **Armenialı II. Tigranes ile evlendirilmiştir.**

Pontos Hanedanı'nın Roma'ya karşı ilk mücadelesi MÖ 89-85 yıllarında Bithynia hükümdarı III. Nikomedes'in ölümü üzerine oğlu IV. Nikomedes'in tahta çıkışı sırasında yaşanmıştır. Eupator, tahta çıkacak olan yeni kralı öldürmek için Aleksandros adında bir suikastçı göndermiş ancak bu plan başarılı olmamıştır. Ardından Pontos Kralı Eupator, Bithynia hükümdarının üvey kardeşi **Sokrates Khrestos'u** tahta geçirmek için bir ordu göndermiş ve IV. Nikomedes MÖ 90'ların sonuna doğru Roma'ya kaçmıştır. Roma'nın desteğiyle Nikomedes, Pontos topraklarını Amastris'e kadar işgal etmiş, her ne kadar Pontos Kralı Eupator Roma senatosuna Bithynia hükümdarı Nikomedes'i şikâyet etmiş olsa da şikâyeti sonuçsuz kalmıştır.

MÖ 89 yılında **1. Mithradates** Savaşı patlak vermiş ve bir yıldırım harekatiyle Romalıları ve Nikomedes'i bozguna uğratan Pontos Kralı Mithradates Eupator, ordularını **bir yıl içerisinde fethettiği Roma'nın Asia Eyaleti'ne sürmüştür.** Tümü işgal edilen Batı Anadolu'da yalnızca küçük alanlarda direnişle karşılaşmıştır. Birçok Romalı Rodos Adası'na sığınmıştır (Nysalı Zengin Khairamon dahil). Mithradates, Küçük Asia'da yaşayan tüm Romalıların ve italik kökenlilerin belirli bir günde öldürüleceğini beyan eden gizli mektuplar göndermiştir. Öldürülen kurbanların sayısı 80.000 veya 150.000'den çok daha az olsa bile **“Ephesos Katliamı”** olarak bilinen olay Romalıları derinden etkilemiştir.

MÖ 88 yılında Mithradates, Pergamon'da saltanatını kurmuş ve ordularını Kerç Boğazı'na, Takya ve Ege'ye göndermiştir. Roma ile olan savaşlarda Atina Mithradates'in tarafını tutmuş ve **tiran Athenion**, Pontos'tan dönüşünün ardından iktidara geçmiştir. Eupator, Yunanistan anakarasının büyük bir kısmını ele geçirmiştir. Kehanet merkezleri, Mithradates'i, Romalıların hakaretlerinin intikamını alacak olan Asya'nın Kurtarıcı Kralı olarak ilan etmişlerdir. Mithradates'in hedefi **“evrenin**

hâkimi” (cosmo-krator) olarak tanınmaktadır. Mithradates’in askeri gücü muazzamdı ve imparatorluğu Adriyatik kıyılarından Kafkaskaya’ya kadar uzanmaktaydı.

Başlangıçta Roma iç çatışmalar nedeniyle Mithradates saldırılarına karşılık vermekte zorlansa da MÖ 88 yılının konsülü olan Sulla, Yunanistan Anakarasına ulaşarak **Khaeroneia ve Orkhomenos** savaşlarında Pontos ordusunu bozguna uğratmış ve aylarca süren çatışmanın ardından **Atina’yı ele geçirmiştir**. MÖ 85 yılında Romalı General Sulla, Mithradates ile **Dardanos Barış Antlaşması**’nı yapmıştır. Bithynia, Kappadokia ve Paphlagonia hükümdarlarının tahtlarına geri dönmeleri konusunda anlaşmaya varılmış ve böylece savaştan önceki duruma geri dönmüştür.

Roma Senatosu tarafından onaylanmayan bu antlaşmanın ardından Sulla tarafında Asia Eyalet Valisi olarak atanan **Lucius Licinius Murena**, yeni bir askeri girişimde bulunarak II. Mithradates Savaşı’nı başlatmıştır (MÖ 83-81). Bu savaş sırasında ilk kez Roma lejyonları Pontos’a girmiş ve Mithradates’in ordusu bozguna uğratılmıştır. Bu bozgundan sonra barış antlaşması imzalanmış, Eupator’un kızı Athenais ile Ariobarzanes’in hükümdarlığa geçecek olan büyük oğlu II. Ariobarzanes arasındaki evlilikle garanti altına alınmıştır. Ancak bu antlaşma da Roma Senatosunca onaylanmamıştır.

MÖ 73 yılında 3. Mithradates Savaşı patlak vermiştir. Bithynia hükümdarı IV. Nikomedes ölmüş ve krallığın yönetimi Roma’ya geçmiştir. Eupator, Bithynia’yı hızla işgale başlamış ancak Romalıların etkili direnişiyle **Asia Eyaleti’ni daha önce olduğu gibi kolayca fethedememiştir**. Roma Senatosu, MÖ 74 yılının konsülleri olan **Lucius Licinius Lucullus ile Gaius Cotta**’yı Pontos Kralı Eupator’a karşı savaşa göndermiştir. Lucius Licinius Lucullus ile Gaius Cotta’nın askeri başarılarından sonra Pontos Kralı Eupator kaybettiği toprakları geri almış ve bu sefer Roma Senatosu MÖ 66 yılında Büyük Pompeius’u Pontos Kralına karşı savaşmak üzere görevlendirmiştir. Pompeius’un ordularıyla Pontos’a girmesiyle Eupator Kimmer Posporus’una kaçmıştır. Kral burada ordularını yeniden örgütlemeğe çalışsa da oğlu Pharnakes’in askerler arasında bir ayaklanma çıkarmasının sonucunda intihar etmiştir. Böylece

Eupator'un oğlu Pharnakes, Bosporus Krallığı'nın Romalılarca tanınan hükümdarı olmuştur.

Yıkılan Pontos Krallığı'nın topraklarının bir kısmı Roma'nın Bithynia Eyaleti'ne katılmış, diğer kısımları ise bölgenin Roma ile müttefik hükümdarları arasında paylaşılmıştır.

Pharnakes, babasının Anadolu'daki hakimiyet alanını geri kazanmaya çalışmış ve Roma'daki iç savaştan faydalanıp MÖ 48 yılında ordusuyla Pontos'a giderek bölgeyi hızla geri almıştır. Fakat ertesi yıl Pontos topraklarına giren CAESAR, Zela'da (Zile) meydana gelen savaşta Pharnakes'i mağlup etmiş ve meşhur sözü "VENI, VIDI, VICI = Geldim, Gördüm, Yendim" bu zafere bir imadır. Bosporus'a kaçan Pharnakes, kendisine karşı ayaklanan **Asander** ile savaşırken ölmüştür. Böylece Mithradates Hanedanı'nın hakimiyeti Anadolu'da sona ermiştir.

